1. **Cumarsáid faoi alt 9 den Acht (Litreacha, ríomhphoist & cora poist)**

Dualgais reatha faoin Acht:

• Cumarsáid a fhreagairt sa teanga ina bhfuarthas í;

• Faisnéis i scríbhinn nó leis an bpost leictreonach a eisiúint i nGaeilge nó go dátheangach.

1. I do thuairimse, an leor na dualgais seo, an bhfuil siad iomarcach nó an dteastaíonn leasú orthu?

Moltaí:

- Tá na dualgais seo riachtanach.
- Ba chóir an méad seo a leanas a chur le haon scríbhinn nó post leictreonach eisithe go dátheangach:

  (a) beidh an téacs i nGaeilge ann ar dtús,

  (b) beidh an téacs i nGaeilge chomh feiceálach, chomh sofheicthe agus chomh inléite céanna leis an téacs i mBéarla agus ar an taobh céanna den leathanach lena mbaineann sé,

  (c) ní bheidh na litreacha sa téacs i nGaeilge níos lú, ó thaobh méide de, ná na litreacha sa téacs i mBéarla,

  (d) maidir leis an téacs i nGaeilge, cuirfidh sé in iúl an fhaisnéis chéanna leis an bhfaisnéis a chuireann an téacs i mBéarla in iúl, agus

  (e) ní dhéanfar focal sa téacs i nGaeilge a ghiorrú mura bhfuil an focal sa téacs i mBéarla, ar aistriúchán air é, giorraithe freisin.
- Ba chóir dualgais reachtúil a chur ar chomhlachtaí poiblí a gcuid seirbhísí a sholáthar trí mheán na Gaeilge sa Ghaeltacht ar chomhchaighdeán leis na seirbhísí a chuirtear ar fáil trí Bhéarla in áiteanna eile
- Tá tábhacht ag baint le hearcaíocht i gcomhlachtaí poiblí, sé sin go mbeidh daoine fostaithe a mbeidh sé ar a gcumas acu cumarsáid a dhéanamh leis an bpobal trí mhéan na Gaeilge go héifeachtach. Moltar go leasófar an reachtaíocht sa chaoi is go mbeidh oibleagáid ar chomhlachtaí poiblí daoine a fhostú a bheidh in ann cumarsáid a dhéanamh leis an bpobal trí Ghaeilge i scríbhinn nó le post leictreonach

2. **Foilseacháin faoi alt 10 den Acht**

Dualgais reatha faoin Acht:

• Doiciméid áirithe a fhoilsiú go comhuaineach i nGaeilge agus i mBéarla (m.sh. tuarascálacha bliantúla, cuntais iniúchta, tograí beartais phoiblí, ráitis straitéise srl.

2. I do thuairimse, an leor na dualgais seo, an bhfuil siad iomarcach nó an dteastaíonn leasú orthu?

Moltaí:

- Ba chóir na cáipéisí luaite san Acht a choinneáil agus gan an liosta a leasú ar mhaithe le hairgead a shábháil. Céard is fiú daoine a spreagadh agus oiliúint le Gaeilge a úsáid mura mbíonn cáipéisí ,srl.. ann dóibh sa todhchaí le húsáid (tá moladh eile thíos ar conas airgead a shábháil)
- Ba chóir cur leis an liosta agus aon fhoirm chlóite nó leictreonach a bhainfeadh an pobal úsáid as a chur san áireamh chomh maith le suíomhanna gréasáin
- Ba chóir go mbeadh an Ghaeilge agus an Béarla in aon cháipéis nó foirm dhátheangach taobh le taobh leis an teanga eile faoi aon chlúdach amháin (réiteodh seo an fhadhb nach mbíonn foirmeacha Gaeilge ar fáil in oifigí stáit agus thabharfadh sé deis agus spreagadh don phobal ar fad foirmeacha a líonadh as Gaeilge más mian leo)
- Ba chóir go mbeadh gach cáipéis chorparáideach curtha ar fáil go leictreonach amháin (d'fhéadfadh na comhlachtaí poiblí nó na leabharlanna cóipeanna aonaracha de na cáipéisí a chur i gcló ar ghnáthinneall fótachóipeála d'aon duine gan teacht ar ríomhaire. Shábhálfadh a leithead de mholadh na milliúin euro ar an Stát gach bliain mar gheall nach mbeadh orthu na mílte cáipéis chorparáideach a chur i gcló[1])

[1] Dar ndóigh, tá argóint láidir ann nach léann mórán daoine na cáipéisí curtha i gcló i nGaeilge nó i mBéarla, agus dóibh siúd a léann go bhfuil sé i bhfad níos éasca teacht ar eolas i leagan leictreonach d'aon cháipéis mar gur féidir le duine cuardach a dhéanamh le haghaidh focail nó téarma go gasta

3. **Comharthaí, stáiseanóireacht & fógairtí taifeadta béil faoi na Rialacháin faoin Acht (I.R. Uimh. 391 de 2008)**

Dualgais reatha faoin Acht:

• Cloí leis na Rialacháin maidir le húsáid na Gaeilge agus an Bhéarla ar chomharthaí, ar stáiseanóireacht agus i bhfógairtí taifeadta béil.

3. I do thuairimse, an leor na dualgais seo, an bhfuil siad iomarcach nó an dteastaíonn leasú orthu?

Moltaí:

- Tá na dualgais seo riachtanach.
- Cuireann comharthaí tráchta féiníomhá tíre in iúl agus bíonn tionchar acu ar dhearcadh an phobail i leith thábhacht na teanga. Níor chóir go mbeadh eisceacht déanta dóibh in Acht na dTeangacha Oifigiúla. Ní moladh é seo le gach comhartha tráchta a athrú thar oíche ach ba chóir go mbeadh soláthar déanta san Acht go mbeidh sé riachtanach aon chomhartha nua sa todhchaí atá le crochadh faoi na rialacháin chéanna is a bhaineann le comharthaí i gcomhlachtaí poiblí, mar atá luaite thíos (tá taigdhde mar iatán leis an aighneacht curtha chuig an Roinn chomh maith mar gheall ar seo):

  (a) beidh an téacs i nGaeilge ann ar dtús,
  (b) beidh an téacs i nGaeilge chomh feiceálach, chomh sofheicthe agus chomh hinléite céanna leis an téacs i mBéarla,
  (c) ní bheidh na litreacha sa téacs i nGaeilge níos lú, ó thaobh méide de, ná na litreacha sa téacs i mBéarla,
  (d) maidir leis an téacs i nGaeilge, cuirfidh sé in iúl an fhaisnéis chéanna leis an bhfaisnéis a chuireann an téacs i mBéarla in iúl, agus
  (e) ní dhéanfar focal sa téacs i nGaeilge a ghiorrú mura bhfuil an focal sa téacs i mBéarla, ar aistriúchán air é, giorraithe freisin.
- Tá lógó comhlachta lárnach d'íomhá an chomhlachta sin. Ba cheart deireadh a chur le heisceacht a dhéanamh de lógónna comhlachtaí poiblí ar chomharthaí agus stáiseanóireacht ach féachaint chuige go mbeidh an Ghaeilge chomh feiceálach ar gach lógó nua comhlachta poiblí feasta.
- Ba chóir go mbeadh ainm gach comhlachtaí poiblí nua atá le teacht ar an bhfód as Gaeilge agus úsáidte go piblí as Gaeilge. Chuirfeadh seo go mór le stádas na Gaeilge gan aon chostas sa bhreis, mar shampla an teideal "Uisce Éireann" a úsáid seachas "Irish Water".
- Maidir le híomhá na tire seo mar thír dhátheangach thar sáile, ba cheart deireadh a chur le heisceacht a dhéanamh d'fheidhmiú comhlachtaí poiblí thar lear: na hambasáidí, Coláiste na nGael sa Lobháin, srl.

4. **Scéimeanna Teanga faoin Acht**

Is iad na scéimeanna teanga croílár an Achta Teanga. Leagtar amach sna scéimeanna teanga an córas trína bhforbraíonn comhlachtaí poiblí a gcuid seirbhísí trí Ghaeilge thar thréimhse ama. Is trí na scéimeanna teanga a dhéileáiltear le húsáid na Gaeilge ar shuíomhanna gréasáin, ar bhileoga, ar bhróisiúir, ar fhoirmeacha, trí sheirbhísí teileafóin, trí sheirbhísí idirphearsanta eile, trí sheirbhísí ar líne srl.

4.(a) I do thuairimse, an bhfuil córas na scéimeanna teanga sásúil, an bhfuil sé iomarcach nó an dteastaíonn leasú air?

4.(b) An bhfuil malairt córais a mholfá a bheadh níos éifeachtaí agus níos éifeachtúla?

Moltaí:

- (a) Teastaíonn leasú air. Ba chóir go mbeadh comóntacht idir na seirbhísí éagsúla a bheidh curtha ar fáil trí na scéimeanna chomh fada is atá sé praiticiúil. Dar ndóigh, beidh comhlachtaí stáit áirithe le sainchúraimí faoi leith a bheidh ag cur sainseirbhísí ar fáil don phobal.
- Ba chóir go mbeadh sé riachtanach d'aon scéim go mbeidh ar an gcomhlacht poiblí a bheith gníomhach ag cur in iúl don phobal na seirbhísí as Gaeilge atá ar fáil uathu
- (b) Go bhforbrófaí córas nua le caighdeán a bheadh bunaithe ar rialacháin reachtúla, ar nós *Na Rialacháin um Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 (ALT 9) 2008*
- Ba chóir gach rud i sceiméanna ranna éagsúla a chur le chéile nuair a chomhnasctar na ranna sin tar éis toghchán ginearálta nó eile, in ionad scéim iomlán nua a chur le chéile.
- Ba chóir dualgas a chur ar na comhlachtaí poibliú éifeachtach a dhéanamh ar na seirbhísí Gaeilge

5. Seirbhísí ó chomhlachtaí poiblí sa Ghaeltacht

Sa chaoi is gur féidir leis an Stát tacú le stádas agus le húsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht, tá sé an-tábhachtach go mbeidh pobal na Gaeltachta ábalta a ngnóthaí oifigiúla a dhéanamh leis an Stát trí Ghaeilge.

5.(a) An bhfuil tú sásta leis na seirbhísí atá á soláthar trí Ghaeilge ag comhlachtaí poiblí sa Ghaeltacht?

5.(b) An bhfuil leasuithe a mholfá a chuirfeadh le héifeachtacht agus le héifeachtúlacht na gcomhlachtaí poiblí sa réimse seo?

Moltaí:

- (a) Níl aon chinnteacht ó thaobh seirbhíse a bheith ar fáil trí Ghaeilge ón Stát sa Ghaeltacht nó ar an gcaighdeán Gaeilge a bheidh ar fáil má tá seirbhís Ghaeilge ar fáil
- (b) Ba chóir go mbeadh sé mar chuid de rialacháin nua san Acht go mbeidh, taobh istigh de 5 bliana, gach seirbhís ar fáil do phobal na Gaeltachta trí Ghaeilge agus na seirbhísí sin a bheith ar chomhchaighdeán leis na seirbhísí a chuirtear ar fáil trí Bhéarla in áiteanna eile
- Agus an Ghaeilge a bheith mar theanga oibre do gach comhlacht poiblí sa Ghaeltacht taobh istigh de 5 bliana.

6. Forálacha eile faoin Acht

Tá forálacha eile san Acht a dhaingníonn cearta maidir le húsáid na Gaeilge san Oireachtas, sna cúirteanna agus i gcóras logainmneacha an Stáit.

6. I do thuairimse, an leor na forálacha seo, an bhfuil siad iomarcach nó an dteastaíonn leasú orthu?

Moltaí:

- Ní leor na forálacha seo.

San Oireachtas:

- Ba chóir go mbeidh foráil ann ag leagan dualgais ar an Rialtas billí a fhoilsiú go dátheangach. Ba chóir atheagar a chur ar na rannóga aistriúcháin chun an bhforáil seo a fheidhmiú.
- Ó tharla go bhfuil formhór na reachtaíochta ar fáil sna rialacháin a dhéantar de bhun Achtanna, ba chóir an reachtaíocht tánaisteach a fhoilsiú go dátheangach feasta.

Sna Cúirteanna:

- Seastar leis na forálacha atá anois ann;
- Ba chóir cúisí a ionchúiseamh sa teanga oifigiúil a roghnaíonn sé/sí, faoi mar a tharlaíonn i gCeanada. Shábhálfadh sé seo costais ateangaireachta.
- Ba chóir go mbeadh breitheamh i gcás a reáchtáiltear as Gaeilge nó go dátheangach (Gaeilge/Béarla) in ann Gaeilge a thuiscint agus an cás a éisteacht inti gan chabhair ó ateangaire. Shábhálfadh sé seo costais ateangaireachta agus chinnteodh sé triail chothrom.
- Ba chóir do bhreitheamh plé le páirtithe i gcúis sa teanga oifigiúil a roghnaíonn siad faoi seach.
- Ba chóir breithiúnas a thabhairt sa teanga oifigiúil nó sna teangacha oifigiúla a reáchtálann na páirtithe a dtaobh sin den chás trí na meáin.
- I gcás ina mbeidh Gaeilge in úsáid ag páirtí nó ag finné, ba choir an breitheamh agus an giúiré (más ann) a bheith in ann Gaeilge a thuiscint agus an cás a éisteacht inti gan chabhair ó ateangaire. Shábhálfadh sé seo costais ateangaireachta agus chinnteodh sé triail chothrom
- Ba chóir an Ghaeilge a bheith mar theanga oibre ag gach cúirt sa Ghaeltacht ach cead ag baill den phobal láithriú iontu as Béarla más mian leo nó, mura bhfuil Gaeilge ná Béarla acu, i dteanga eile trí ateangaire. Ní hé ról na gcúirteanna an Ghaeltacht a Bhéarlú. Tá dualgas mar seo i bhfeidhm cheana le halt 135(8)(b) den Acht Pleanála 2000 mar a leanas maidir le héisteacht poiblí ó bhéal de chuid an Bhord Pleanála:-

  "(b) I gcás ina mbaineann éisteacht ó bhéal le forbairt laistigh den Ghaeltacht, seolfar an éisteacht trí mheán na Gaeilge, mura gcomhaontóidh na páirtithe san achomharc nó sa tarchur lena mbaineann an éisteacht gur cóir an éisteacht a sheoladh i mBéarla."

- I gcás dúiche nó cuaird a bhfuil limistéar Gaeltachta ann, reáchtáltar suí amháin den Chúirt Dúiche agus suí amháin den Chúirt Chuarda sa limistéar sin ar a laghad in aghaidh na bliana. Reáchtálar suí amháin den Chúirt Dúiche agus suí amháin den Chúirt Chuarda ar a laghad in aghaidh na téarma dlí i nGaeltacht Dhún na nGall, i nGaeltacht Chonamara agus i nGaeltacht Chorca Dhuibhne.

7. Comhlachtaí poiblí faoin Acht

Cuireann an tAcht dualgas ar chomhlachtaí poiblí, atá liostaithe faoin Acht, seirbhísí a sholáthar trí Ghaeilge. Tá liosta iomlán na gcomhlachtaí poiblí faoin Acht ar fáil ag www.ahg.gov.ie.

Tá na comhlachtaí poiblí seo a leanas liostaithe faoin Acht – Ranna agus oifigí Rialtais, údaráis áitiúla, ollscoileanna, institiúidí tríú leibhéal eile, coistí gairmoideachais, an Garda Síochána, an tSeirbhís Chúirteanna, na Coimisinéirí Ioncaim, Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte, gníomhaireachtaí, boird & cuideachtaí Stáit eile.

7. I do thuairimse, an bhfuil liosta na gcomhlachtaí poiblí faoin Acht cuí nó an dteastaíonn leasú sa réimse seo?

Moltaí:

- Níl sé iomlán
- Ba chóir go huathoibríoch go gcuirfear aon chomhlacht poiblí nua a bhunófar amach anseo ar liosta na gcomhlachtaí poiblí a thagann faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 agus nach mbeadh gá fanacht ar mholadh ón Aire
- Sa chás go gceapann nó go n-údaraíonn comhlacht poiblí cuideachta phríobháideach nó gníomhaireacht de chineál ar bith eile le feidhmiú thar a cheann agus é ag déileáil leis an bpobal ba chóir go mbeadh na dualgais chéanna acu is atá ag an gcomhlacht poiblí le seirbhís a chur ar fáil trí Ghaeilge don fheidhm a cheapfar iad a chur i gcrích ar son an chomhlachta phoiblí
- Ba chóir go dtiocfadh aon chomhlacht gur leis an stát é (bainc, comhlachtaí leath-stáit, srl. san áireamh) faoin Acht nó aon chomhlacht a fhaigheann ceadúnas ón stát gníomhú sa tír (ní chosnóidh seo airgead ar an Stát agus bheadh go leor leor seirbhísí breise curtha ar fáil dá bharr)
- Ba chóir go gcuirfí tiontú Gaeilge ar theidil agus faisnéis na gcomhlachtaí agus na mbord éagsúla a luaithe agus is féidir, a bhfuil sé i gceist ag an Rialtas cur ar an bhfód de bhun fhorálacha an Bhoird Snip Nua agus plean athchóirithe don earnáil poiblí.

8. Oifig an Choimisinéara Teanga

Is faoin Acht a bunaíodh Oifig an Choimisinéara Teanga. Is é príomhról na hOifige ná monatóireacht a dhéanamh ar chur i bhfeidhm an Achta.

8. I do thuairimse, an bhfuil cumhachtaí agus feidhmeanna na hOifige sin dóthanach nó iomarcach agus an dteastaíonn leasuithe orthu?

Moltaí:

- **BA CHÓIR GO mBEIDH OIFIG AN CHOIMINÉARA TEANGA COINNITHE MAR OIFIG NEAMHSPLEÁCH**
- Ba chóir ról monatóireachta a thabhairt d'Oifig an Choimisinéara Teanga ar chur i bhfeidhm an *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010-2030*

GO GINEARÁLTA

9. 9. An bhfuil leasuithe eile a mholfá ar an Acht le cinntiú gur reachtaíocht í atá oiriúnach agus cuí dá feidhm?

Moltaí:

- Ba chóir go mbeadh rialacháin ann maidir le fógraíocht, m.sh. ba chóir go mbeadh 20% den fhógraíocht déanta ag comhlachtaí poiblí sna meáin déanta sna meáin Ghaeilge
- Ba chóir lipéadú earraí díolta in Éirinn a bheith i mBéarla agus i nGaeilge, ar nós na foláirimh sláinte ar

phacáistí tobac. Ní chosnódh seo airgead ar an stát.

- Ba chóir go mbeadh rialacháin ann go mbeidh líon áirithe daoine i ngach comhlacht poiblí in ann seirbhís a chur ar fail trí Ghaeilge (ní gá go mbeadh Gaeilge ag gach fostaí nua, ach ba chóir go mbeadh céatadán den fhoireann le Gaeilge ann)
- Bachóir go mbeadh sé de dhualgas reachtúil ag bancanna agus comhlachtaí poiblí móra eile seirbhís Ghaeilge a chur ar fáil atá chomh feiceálach céanna leis an tseirbhís a cuirtear ar fáil i mBéarla
- Ba chóir go dualgas feasacht ar chearta teanga a spreagadh a bheith ag an Coimisineir, Roinn na Gaeltachta, na Comhlachtaí Stáit agus ag an Roinn Oideachais
- 1. Is doiligh teacht ar an leagan Gaeilge níos minice ná a mhalairt 2. Is minic go bhfuil an t-eolas i nGaeilge as dáta i gcomparáid leis an leagan Béarla 3. Is minic eolas ar leathanach Idirlín i mBéarla agus leathanach folamh le nóta leithscéil áit ar cheart don Ghaeilge a bheith 4. Is minic a tharlaíonn sé agus duine ag brabhsáil ó leathanach Idirlín amháin go leathanach Idirlín eile agus an cnaipe Gaeilge brúite ag an duine go dtuirlingím ar leathanach Béarla agus go bhfuil ar an duine an cnaipe Gaeilge a bhrú arís.
- Is léir gur gá córas foirfe oiliúna agus traenála a bheith ann le forbairt a dhéanamh ar chumas teanga na foirne i gcomhlachtaí poiblí an Stáit. Ba cheart go ndéanfaí foráil do chóras den chineál sin agus go mbeadh teastais aitheanta le fáil a léireodh go cruinn cumas na mball foirne seirbhísí a sholáthar i dteangacha oifigiúla an Stáit. Ba cheart go mbeadh dualgas dá réir ar an bhfoireann a bhainfeadh tairbhe as an oiliúint agus an traenáil sin seirbhís i nGaeilge a thairiscint don phobal.
- Ba chóir go mbeidh gach rud curtha ar na meáin sóisialta (facebook, twitter, srl..) ag aon chomhlacht poiblí nó roinn stáit curtha go dátheangach.

10. Céard iad na seirbhísí trí Ghaeilge a bhfuil éileamh agat féin orthu ó chomhlachtaí poiblí nó an gceapann tú gur cheart tosaíocht a thabhairt dóibh?

Moltaí:

- Éilím seirbhís trí Ghaeilge ó gach comhlacht poiblí a bhím ag plé leo
- Ba cheart go mbeidh na suíomhanna gréasáin ag comhlachtaí poiblí ar fáil trí Ghaeilge

11. Céard iad na constaicí nó na deacrachtaí a fheictear duit a bhaineann le seirbhísí ar chomhchaighdeán a sholáthar i nGaeilge ag comhlachtaí poiblí?

Moltaí:

- Easpa cumais sa Ghaeilge. Is gá daoine a earcú le Gaeilge agus daoine sa chóras cheana féin a oiliúint
- Easpa eolais ag móramh na státseirbhíseach ar an tábhacht a bhaineann le seirbhísí a chur ar fáil trí Ghaeilge do phobal na Gaeilge agus Gaeltachta. Tá gá le cúrsaí feasachta teanga.

12. Céard iad na leasuithe a mholfá ar an Acht le forbairt a dhéanamh ar sheirbhísí Stáit trí Ghaeilge ar bhonn éifeachtach agus éifeachtúil ó thaobh costais de?

Moltaí:

- Mar a moladh cheana féin, ba chóir go mbeadh gach cáipéis chorparáideach curtha ar fáil go leictreonach amháin (d'fhéadfadh na comhlachtaí poiblí nó na leabharlanna cóipeanna aonaracha de na cáipéisí a chur i gcló ar ghnáthinneall fótachóipeála d'aon duine gan teacht ar ríomhaire. Shábhálfadh a leithead de mholadh na milliúin euro ar an Stát gach bliain mar gheall nach mbeadh orthu na mílte cáipéis chorparáideach a chur i gcló[2])
- Ba chóir Oifig an Choimisinéara Teanga a fhágáil mar oifig neamhspleách le hairgead a shábháil ar an Rialtas

[2] Dar ndóigh, tá argóint láidir ann nach léann mórán daoine na cáipéisí curtha i gcló i nGaeilge nó i mBéarla, agus dóibh siúd a léann go bhfuil sé i bhfad níos éasca teacht ar eolas i leagan leictreonach d'aon cháipéis mar gur féidir le duine cuardach a dhéanamh le haghaidh focail nó téarma go gasta